

نی انبان

نوشته حسینعلی ملاح

سازي است از خانواده آلات موسيقي بادي و ساختمان آن عبارتست از يك انبان يا مشك يا خيك كه يك نقطه از آن را سوراخ كرده و لوله‌اي براي دميدن هوا در آن كار گذاشته اند و نقطه يا نقطه‌هاي ديگر آن را نيز سوراخ كرده و يك يا چند ناي كار گذاشته اند .

تعداد ناي‌ها در ني انبان در نواحي مختلف فرق مي‌كند - در بعض نواحي يك ناي - در بعض نواحي دو ناي متصل يا مجزا از يكديگر - در بعض نواحي دوناي دور از يكديگر (به اينصورت كه يكي در يك جانب انبان و ديگري در سوي ديگر انبان كار گذاشته شده است) و در بعض نواحي چند ناي مختلف القامت معتبر ترين منابعي كه ميتواند انواع مختلف اين ساز را از لحاظ شكل

ظاهری معرفی کند : ۱ - فرهنگ کامل آلات موسیقی تألیف کورت ساکس
Curt Sachs: Real - Lexikon - der - Musikinstrumente
چاپ برلن سال ۱۹۱۳ .

۲- اطلس آلات موسیقی ملی اتحاد جماهیر شوروی چاپ لنینگراد سال ۱۹۶۳
در این اطلس ، در عکس شماره ۸۴ نی انبانی دیده میشود که به آن « دوده »
میگویند - (یکنوع نی در ایران متداول است که به آن دودک یا دودوک می گویند
وجه تشابه دوده با دودک قابل ملاحظه است) .
در عکس شماره ۱۵۴ همین اطلس ، نی انبانی است که به آن « خیم نای »
میگویند .

(در بعضی نواحی ایران نی انبان را خیک نای میگویند - رجوع شود
به کتاب مقاصد الالحان عبدالقادر مراغه ای) .

در عکس شماره ۱۷۸ - نی انبانی معرفی شده که دو نای آن متصل
بیکدیگر است و بیک مخرج که شبیه بوق یا شیپور است منتهی گشته است -
این ساز را در محل شبر Shabr یا شپر Shapr میگویند .

عکس شماره ۳۴۶ نوع دیگری از نی انبان را معرفی میکنند که دو نای
بشکل چپق متداول در ایران بر دو جانب انبان کار گذاشته شده است و یک
لوله در وسط خیک برای دمیدن قرار داده اند - یکی از نایهای چپقی، چند
سوراخ دارد و یکی دیگر بی سوراخ است و قطورتر میباشد .

توضیح :

نام این ساز در نواحی مختلف ایران بنا بر نسقی که مردم آن نواحی
جهت نامیدن « انبان » دارند تفاوت میکند :
در نواحی که انبان را « خیک » میگویند نام این ساز « خیک نای » یا
« نای خیک » است .
در نواحی که انبان را « مشک یا مشکک » میگویند نام این ساز « نای مشکک -
نای مشکک - مشکک نای یا نای مشکک » است .

۳ - در فرهنگ برهان قاطع نوشته شده : « نای انبان، نی انبان است و آن انبانی باشد که بر يك سر آن پنجه وصل کرده اند و آن پنجه سوراخی چند دارد - آن را پر باد کنند و در زیر بغل گیرند و خوانند و رقصند و نوازند. »
۴ - در فرهنگ آنندراج نوشته شده : « نای مشك، بمعنای نای انبان است و آن سازی باشد مشهور و معروف و آن را نای مشكك هم میگویند یعنی مشك كوچك . »

۵ - لاوآ H-Lavoix در کتاب *Histoire de la musique* (صفحه ۲۷) ضمن معرفی سازهایی که نردعبرها معمول بوده است به نی انبان نیز اشاره میکند .

۶ - در کتاب مقاصد الالحان، تألیف : عبدالقادر بن غیبی حافظ مراغی (به اهتمام تقی بینش - چاپ بنگاه ترجمه و نشر کتاب - صفحات ۱۲۴ و ۱۳۵) نام و شرح ساختمان این ساز آمده است و آن را خبک نای یا نای خبک نامیده است.
۷ - در کتاب سرگذشت موسیقی ایران تألیف روح اله خالقی (جلد اول - صفحات ۲۹۴ و ۲۹۵) عکس و شرحی راجع به این ساز وجود دارد.
- شاعران مانیز این ساز را بصورت های مختلف در اشعار خویش آورده اند و من به برخی از آنها اشاره میکنم :

امیر خسرو دهلوی بصورت نای مشكك در شعر ذیل بکار برده است :
باد بندی سرود نای مشكك بین که چون نای
هر زمان آن باد بندی را ز سر گیرد همی
ملا فوقی یزدی سروده است :

نوای شعر من وعر و تیز^۱ نظم عدو
بود چو نسبت قانونی^۲ و نی انبانی^۳
اثرالدین آخسیکی سروده است :

توضیح : ۱- در بعضی نسخ بجای تیز « گوز » ثبت شده است - ۲- قانونی ، مراد قانون نواز است - ۳- نی انبانی ، مراد نوازنده نی انبان است .

به پیش باربد طبیعی که راه ارغنون سازد
زیادت رونقی نبود ، نوای نای انبان را
خواجه فضل‌الدین حکیم کاشانی سروده است :
آنها که مقیم حضرت جاناقتند
یادش نکنند و بر زبان کم رانند
آنان که مثال نای و نی انبانند
دورند از او، از آن بیانکش خوانند

شوریه‌ی نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی